

gabriella 'telefonos kisasszony', *fodrászmanci*, *diákkati*, (*hekus*)*lonci* (a Szabad Szájból; vö. KÁLMÁN: i. h.) s legújabban a hasonló jelentésű *lindás* (Népszabadság 1986. aug. 9. 12). Mindez azonban már egy újabb vizsgálat tárgya lehetne.

RÁCZ ENDRE

Magyar eredetű vezetéknév-jellegű csoportok Kolozsvárt három szinkrón metszet alapján (1453, 1750, 1978)

Édesapám emlékének és Édesanyámnak, akitől
anyanyelvem tanultam Kolozsvárt.

A kolozsvári magyar polgárok összeírása 1453-ból egyik igen értékes nyelvi emlékünk (SZABÓ K., A kolozsvári magyar polgárság összeírása 1453-ból. In: Történelmi Tár 1882. 523–541, 729–745). A későbbi évszázadok folyamán több más hasonló összeírásunk van. Ezekben részben a város szász polgárcsaládainak nevei is megtalálhatók, s egy 1750-es conscriptioban a közigazgatásilag ma már Kolozsvárhoz tartozó feleki (Feleac) román gazdálkodók neveit is felsorolják az összeírók.

Magam most itt csupán a kolozsvári „vezetéknév”-jellegű anyaggal foglalkozom. Korunk kolozsvári magyar vezetéknévanyagára vonatkozó ismereteimet egyrészt az 1978-ban nyomtatásban is megjelent kolozsvári telefonkönyvből, másrészt saját 22 évnyi erdélyi emlékeimből merítem (Lista abonatorilor telefonici. Cluj-Napoca 1978.).

Hatodfélszáz év viszonylatában szülővárosom (Kolozsvár) „vezetéknév”-jellegű anyagában hét (7) nagy csoportot sikerült elkülönítenem.

1. A vezetéknév-jellegű kolozsvári névanyagban igen nagy, gazdaságtörténetileg is tanúságos csoport a mesterség- és tisztségnevek ből keletkezett vezetéknevek csoportja. Kialakulásuk összefügg Kolozsvár erős magyar iparosrétegének hagyományaival: az apáról fiúra öröklődő mesterségekkel. (A tévedések elkerülése végett sem magam, sem közeli őseim között ruhát *szabó* mesteremberekről nem tudok, s valószínűbbnek tartom, hogy éppen gyakorisága folytán a *Szabó* név nem csupán a ruházkodással, hanem a harcos szabdalkozással is összefügghet. Igaz ugyan, hogy éppen Kolozsvárt (Klausenburg) a szabók céhe az egyik legerősebb. Bátyájuk, a Bethlen-bátya ma is áll. A 'törvényszabó' — Szabó fejlődést másodlagosnak tartom. Ez volt édesapám véleménye is.) Érdekes típusa e csoportnak a *Fazekas Kovács* István-jellegű kettős mesterségjelölő vezetéknév, mely a következő nemzedékben *Kovács* István-ná egyszerűsödhet, mintegy jelezvén, hogy az előző nemzedékek mesterségneve tovább él, majd lekopik (de valószínű az, hogy a közösség, a lejegyző, s maga a használó is túl hosszúnak tarthatja a két mesterséget jelölő vezetéknevet). Az állandóság és a változandóság e csoporton belül jól tetten érhető. 1453-ból, majd jó harmadfél évszázados metszetekből a mesterségnevek vezetéknévkénti folytonosságát illetőleg a következő kép bontakozik ki előttünk (zárójelben, ha van, a név forrásbéli gyakoriságát közlöm):

1453: *Alch*, 1750: *Acs*, *Ács*, 1978: *Acs* (2); 1453: *Azzalos* (ez keletkezhett az aszal ige továbbképzése révén is, de valószínűbb az elírás), 1750: *Asztalos*, 1978: *Astalos* (!), *Asztalos* (14); 1453: *Byro* ~ *Biro* (ugyanazon személy), 1750: *Biro* ~ *Biro*,

1978: *Birau* (!) (3), *Biró* (29), *Birou* (!); 1453: *Boros*, 1750: *Boros*, 1978: *Boros* (16), *Boros* (8); 1453: *Chyzar*, 1750: *Csiszár* ~ *Csißár* ~ *Csizár*, 1978: *Csiszár*, *Csiszér* (5); 1453: *Ethwes*, 1750: *Eötvös*, 1978: *Eötvös*, *Ötvös* (10); 1453: *Fazekas*, 1750: *Fazekas*, 1978: *Fazakas* (17) ~ *Fazekas* (3) (Ez utóbbi *a*-zó és *e*-zó névváltozat hű képet ad a kolozsvári *a*-zás mértékéről. E jelenséggel Balassa Iván és Szabó T. Attila foglalkozott behatóbban, s magam is érintettem, vö. SZABÓ T. ÁDÁM, Kolozsvár és környéke helyneveinek történeti-etimológiai vizsgálata I. A-E. Budapest 1981. 23.); 1453: *Fegyver*, 1750: *Fegyveres*, 1978: *Fegyveresi* (kihalóban lévő névtípus Kolozsvárt); 1453: *Halaz*, 1750: *Halász*, 1978: *Halász* (5), *Halászi* (1); 1453: *Hegedes*, 1750: *Hegedüs*, 1978: *Hegedes* (1), *Hegedeşiu* (3), (Ez utóbbi névvégződés ősi román eredetű, de itt, akárcsak pl. a *Cherestesiu* esetén valószínűleg végső soron magyar eredetű névhez kapcsolódik. Ebből azonban messzemenő következtetéseket a név viselőjének etnikumára azért sem vonhatunk le, mert a *hegedes* magyar kölcsönszóként is élt Erdélyben a népi románban.), *Hegedüs* (8); 1453: *kadar*, 1750: *Kadar* ~ *Kadár* ~ *Kádár*, 1978: *Kádár* (12); 1453: *Kathana*, 1750: *Katona*, 1978: *Catana* (10), *Katona* (8) (Érdekes, hogy magyar képzővel román névként a *Catanas* is szerepel. Itt is azonban viselője etnikai eredetére e név alapján semmiképpen sem következtethetünk.); 1453: *kerekes*, 1750: *Kerekes*, 1978: *Chereceş* (7), *Chereceşiu* (1), *Kerekes* (18); 1453: *Keesgyartho*, 1750: *Késcsináló*, 1978: — (E vezetéknevire nem találok jelenkori adatot Kolozsvárt. A *-gyárt* régi magyar szavunkat előbb a *-csinál* utótag szorította ki, majd a mesterség megszűntével e név is visszaszorult.); 1453: *kozoros*, 1750: *Koszorus*, 1978: — (E név is ma már a ritka kolozsvári magyar nevek közé tartozik.); 1453: *kowach* ~ *kowachne*, 1750: *Kovacs* (31), *Eperjesi alias Kovács*, 1978: *Covaci* (6), *Covaciu* (5), *Kovács* (120). (Itt is a román helyesírásba és morfológiai rendszerbe beilleszkedő nyelvi alakok lehetnek szókölcönzés révén keletkezett nevek.); 1453: *kwpas*, 1750: *Kupás*, 1978: —; 1453: *Thome literatj* ~ *Thome literati* ~ *Thoma*, *Mathie literato* ~ *Ambrosius*, *Jaculus*, *Mathias*, *Stephanus literatus* (4), 1750: *Literati*, *Susanna Vas Vidua Johannis Literati*, 1978: *Literat* (3) (Az utóbbi név 1978-as adatainak keresztnevei: *Literat Claudiu*, *Literat Liviu* és *Literat Octavian*. A vezeték-név-folytonosság tehát Kolozsvárt megvan, de míg a korábbi adatok a keresztnév alapján is magyar, az utóbbiak egyértelműen román személyre utalnak.); 1453: *Mezaros*, 1750: *Meszáros* ~ *Mészáros*, 1978: *Mesaroş* (6), *Mesaroşiu* (2), *Mészáros* (5); 1453: *Molnar* (10), 1750: *Molnar* ~ *Molnár* ~ *Mónár*, 1978: *Molnar* (2), *Molnár* (41), *Molnariu* (1); 1453: *Nyerges*, 1750: *Nyerges*, 1978: *Nyerges* (2); 1453: *Nyrew*, 1750: *Nyirő*, 1978: —; *Soos* ~ *Sos*, 1750: *Soos* ~ *Sóós*, *Sóós alias Ócskai*, 1978: *Soós* (11), *Soos* (1); 1453: *Syweges*, 1750: *Süveges*, 1978: *Süveges* (1); 1453: *Zabo* (48) ~ *Sabo* (2), 1750: *Szabo* (23), *Szabó* (24), *Szabó alias Belényesi*, *Szabó Bözödi*, *Szabó Demeter* (sic!), *Szabó Junior*, *Szabó Ujfalusi*; 1978: *Sabău* (28), *Sabo* (2), *Szabó* (121); 1453: *Zakach*, 1750: *Szakács*, 1978: *Szakács* (15); 1453: *Zygyartho* ~ *Zygyarto*, 1750: *Szijártó* ~ *Szijártó* ~ *Szijgyártó*, 1978: *Szigyártó* (2), *Szijgyártó* (1); 1453: *Zewch*, 1750: *Szőcs* (5), *Szöts* (1), *Szőcs alias Balogh*, 1978: *Szőcs* (21), *Szöts* (1), *Szücs* (6), *Szüts* (1); 1453: *Thakach*, 1750: *Takács*, 1978: *Takács* (17), *Takáts* (1); 1453: *Thymar* ~ *Timar* ~ *Thimar*, 1750: *Timar* ~ *Timár*, 1978: *Timar* (2), *Timár* (4), *Timariu* (1); 1453: *waida* ~ *Wayda*, 1750: *Vajda*, 1978: *Vaida* (21), (a keresztnévek: *Ágnes*, *András*, *Árpád*, *Gizella*, *Gyula*, *Iuliu*, *Iván*, *Ludovic* magyarok vagy magyarból

fordítottak is lehetnek); 1453: *wytez*, 1750: *Vitéz*, 1978: ?*Vitejeanu* (Igen nagy fenntartással, hiszen a keresztnév egyértelműen román: *Grigore*; *vitéz* szavunk azonban *viteaz* alakban évszázadok óta a románban is megvan.)

Maga az a tény, hogy ilyen mennyiségű magyar mesterségjelölő eredetű vezetéknév van jelen Kolozsvár nevei között 1453-tól napjainkig, arra utal, hogy az itt megtelepedett magyarság ősi foglalkozásai, a halászat, a vadászat, a mezőgazdaság és a nagyállattartás mellett az erdélyi szászszággal együtt igen erősen résztvett a város kisiparos rétegének munkájában (némiképpen eltűlözva, más szemszögből e témához vö. G. LANG, *Die Nationalitätenkämpfe in Klausenburg im ausgehenden Mittelalter. Die Entdeutschung einer mittelalterlichen Stadt des Südostens.* München, 1941.). Korábban e csoportból levezethetőnek véltem *Bács* családnevünket (mely román kölcsönzőként 'számadó juhász' jelentésben ma is él az erdélyi magyarban). Ez azonban azért sem valószínű, mert a Kolozsvárral tőzsomszédos Bács (újabban) *Kisbács* személynévi eredetű, s már 1236-ban jelentkezik (l. KNIEZSA ISTVÁN, *Keletmagyarország helynevei.* In: *Magyarok és románok I. kötet.* Szerk. Deér József és Gáldi László. Budapest, 1943. 226). Kézenfekvőbb így a *Bács* + *i* 'helynévképző', mint a *bács* 'számadó juhász' + *-i* 'apanévképző' névetimológia.

2. A testi, szellemi és társadalmi tulajdonság illetőleg helyzet alapján keletkezett vezetékeink csoportját úgy alakítottam ki, hogy a *Csere*, *Dobó*, *Farkas* és *Vég* is beletartozik, noha eredetük szempontjából e nevek sorolhatók egészen más kategóriába is. Bizonyos fokú leegyszerűsítésre azonban fél évezred távolából fel-felbukkanó neveink esetén szükség van.

1453: *Chere* ~ *Czere*, 1750: *Csere*, 1978: *Cserei* (Az utóbbi név esetleg kapcsolatba hozható a Maros-Torda megyei *Cserefalva*, korábban *Cerefalău*, ma *Stejeriș* helynévvel is. A földrajzi távolság és a történeti adatok más jellege miatt vö. 1497: *Zerefalwa* [E. WAGNER, *Historisch-statistisches Ortsnamenbuch für Siebenbürgen.* Köln–Wien, 1977. 340]. A helynévi eredet kevésbé valószínű.); 1453: *Dobo*, 1750: *Dobo*, 1978: – (Az 50-es és a 60-as években még ismertem Kolozsvárt egy *Dobó* családot: *Dobó Attila* és *Csaba* ma itt, a mai Magyarországon viszik tovább e névtípust, mindketten áttelepültek. Vita Sándor szíves szóbeli közléséből tudom, hogy a két világháború közötti neves LEPAGE könyvkereskedés tulajdonosa is a *Dobó* vezetéknévet viselte. 1944-ben sikerült őt és családját a deportálástól mentesítéssel megmenekíteni. További sorsukról azonban nem tudok.); 1453: *Farkas* (2), 1750: *Farkas* (2), 1978: *Farcaș* (3), *Fărcăș* (28), *Farcașan* (1), *Farcașanu* (4), *Farcașiu* (4), *Farkas* (42) (az állatnév > személynév igen ősi, hiedelemvilágunk tükrözője is lehet; különösen a *Róka* és a *Ravasz* esetén azonban az eredeti tulajdonságjelölés is – vö. ném. *List* – egyes esetenként valószínű); 1453: *feyer* ~ *Fejer*, 1750: *Fejér* (4), *Fehér* (1), 1978: *Feher* (1), *Fehér* (11), *Fejér* (7), *Főjer* (1) (az utóbbi adat: *Fejér László* vezetéknéve valószínűleg nyomdahiba); 1453: *Fekethe* (15), *Feketh* (1), 1750: *Fekete* (9), 1978: *Fekete* (15), (E vezetéknév megoszlása 1453-ban és 1978-ban szinte azonos); 1453: *Fyntha*, 1750: *Finta*, 1978: *Finta* (2); 1453: *Fodor* (8), 1750: *Fodor* (7), 1978: *Fodor* (33), *Fodorean* (3), *Fodoreanu* (2); 1453: *Jo*, 1750: *Jó* ~ *Joo* ~ *Jóó*, 1978: – (E névtípus egyik képviselőjével Budapesten találkoztam: *Joó Rudolf*, a Hungarológiai Kutatócsoport egyik munkatársa, erdélyi gyökerei azonban tudomásom szerint nincsenek); 1453: *Kys* (6), *Kys Igyarto*, *kys Igyartho*, 1750 *Kis* (18), *Tót alias Kis*,

1978: *Chis* (27), *Chişiu* (5), *Chişu* (6), *Kis* (19), *Kispál* (3), *Kiss* (72), (A *Kis* ~ *Kiss* nemzedékviszonyító név is lehet kialakulása idején, különösen a *Kis Igyártó*-típusú nevek esetén.); 1453: *Nagh* (12), vö. *Naaghlabo* (4), 1750: *Nagy* (37), *Nagi* (6), *Nagy junior*, 1978: *Naghi* (6), *Naghiu* (2), *Nagy* (138), *Nagygyörgy* (2), (A 138 *Nagy* vezetéknev között olyan érdekes, az asszimilálódás felé mutató adatok is szerepelnek, mint *Nagy Piroşca Paraschiva* és *Nagy Zoltán Gheorghe*. E névalakok azonban a hivatalos változat tükrözői is lehetnek, melytől az egyéni használat – az ún. intím szféra – messzemenőleg eltérhet.); 1453: *Nemes*, 1750: *Nemes*, 1978: *Nemes* (14), *Nemeş* (15), (14 magyar helyesírás szerinti *Nemes*-sel 15 román helyesírás szerinti *Nemeş* áll szemben. Maga a név legkevesbé tükröz etnikai hovatartozást, inkább azt, hogy a magyar nemesi rendbe Erdély egész területén a kezdetektől fogva románok is bekerültek, s viselték is a *Nemeş* nevet. Hunyadi Jánosnak és fiának, Hunyadi Mátyásnak igen valószínűsíthető részbeni román eredete, a történeti Magyarországon ez nem volt akadály a legnagyobb állami tisztségek: a kormányzó és a király tisztségének elérésére.); 1453: *Santa* ~ *Santha*, 1750: *Sánta*, 1978: *Sánta* (5), *Santa* (2), (Az utóbbi két adatban a *Horea* és a *Ioan* keresztnév egyértelműen román, így e név más eredete sem kizárt. Érdekes, hogy *Şanta* alakkal nem találkozom, pedig helyesen így lehetne e nevet románra átírni.); 1453: *Saswr*, 1750: *Sas* ~ *Sass*, 1978: *Sas* (5), *Sass* (1), (Van ugyan itt 8 *Sasu* vezetéknévünk is, amelyik elvileg lehetne *Sas* családnevünk románosított változata, ez azonban azért is bizonytalan, mert jóval valószínűbb, hogy a *Sasu* név az erdélyi szászok román *sas* ~ *saşi* népnévéből keletkezett, s így semmiképpen sem magyar eredetű, vö. 1978: *Szász* 33. Ami a *Sasorr*, 1453: *Saswr* nevet illeti, ez a későbbiekben *Sas*-sá rövidülhet, s talán *Farkas* vezetéknévünk egy része mögött is a *Farkas-torok* 'Wolfsrachen' testi tulajdonság rejlik.); 1453: *Zewke*, 1750: *Szőke* ~ *Szöke*, 1978: *Szőke* (6), (A magánhangzó-hosszúság hiánya legújabb adatainkban lehet mezősségi sajátosság is, de valószínűbb a nyomdai felületesség.); 1453: *Thar* ~ *Thaar*, 1750: *Tarr*, 1978: *Tar*, *Tarr* (2); 1453: *weegh* ~ *wegh*, 1750: *Vég*, 1978: *Végh* (6), (E nevünk kialakulása egy-egy településünk *vég*-einek – *Alvég*, *Felvég* – nevéből is rövidülhetett.); 1453: *weres*, 1750: *Veress* (7), *Veres alias Kádár*, 1978: *Veres* (16), *Veress* (18).

E csoporton belül még röviden ki akarok térni a *Csere* vezetéknév eredetére. Ez egyrészt fanév 'Zerreiche, Steineiche' is lehet, így magyarázza egyik igen jó kézikönyvünk (KÁLMÁN BÉLA, A nevek világa. 91), másrészt a 'Tausch' jelentésből való névfejlődés sem kizárt (TESz. I, 506). Ez utóbbi alapján sorolom e csoportba. (Lásd még fentebb is.)

3. A helynévi eredetű vezetékeink csoportja mind olyan településekre vagy vidékekre utal, amelyeken az Árpád-kortól folyamatosan napjainkig jelen van a magyar etnikum. Számomra kissé meglepő Kolozsvárt a *Kolozsvári* név állandó megléte és gyakorisága. Ezt én a ki- és betelepülés, a terület belső nyelvi mozgásaként érzékelem. (A kérdés kolozsvári német – szász – vonatkozásaira itt nem térek ki, ennek szakirodalmát azonban ismerem, s arról az Ethnographia c. folyóiratunk közeli számában már írtam. Megjelenőben van.) Leggyakoribb helynévi eredetű neveink:

1453: *Baranyay*, 1750: *Baranyai*, 1978: *Baranyai* (2); 1453: *Desy*, 1750: *Déési* (3), *Dési* ~ *Dééfi*, 1978: *Deésy* (2), *Désy*, *Dézsi* (5), (A két magánhangzó közé került s zöngésülése *Désy* > *Dézsi* természetes folyamat. *Dés* nevéől vö. ebben a kötetben

BENKŐ előadását.); 1453: *Gyalay* ~ *Gyaliay*, 1750: *Gyalai*, 1978: *Gyalui* (A korábbi adatok a kolozsvári *a-zás* nyelvi bizonyítékai.); 1453: *Gwlay* ~ *Gywlay*, 1750: *Gyulai*, 1978: *Gyulai* (2); 1453: *Hunyady* ~ *Hwnyadi* ~ *Hwnyady*, 1750: *Hunyadi* ~ *Húnyadi*, 1978: *Huneade* (1), *Huniadi* (1), *Hunyadi* (2), (Helyileg elsősorban a Kolozsvártól kb. 50 km-re nyugatra fekvő *Hunyad*, később *Bánffyhunyard*, románul Huedin jöhet számításba. A jóval távolabb lévő *Vajdahunyad* 'Hunedoara/Eisenstadt' illetőleg *Hunyad megye* 'Judetul Hunedoara' e vezetéknev eredeti etimonjaként kevésbé valószínű.); 1453: *kapusy*, 1750: *Kapusi* ~ *Kapúsi*, *Kapusi Junior*, 1978: *Căpușean* (5), (E név magyar változatával most Kolozsvárt nem találkoztam, pedig Kis- és Nagy- vagy Magyararkapus 'Căpuș' lakossága jórészt ma is magyar, s e települések — mint a név is mutatja — fontos szerepet játszottak gyepűrendszerünkben: a Kolozsvárt és a Nagyváradot összekötő utat biztosították. Vö. *Kapuvár* FNEsz. 1978. 315. A *Căpușean* a *kapus* szavunk románba kölcsönzött *Căpuș* alakjából és az *-ean* jellegzetes román névképzőből keletkezett, a keresztnév — *Ioan, Gavrila, Ileana, Triaian* — alapján is e vezetéknevet csak közvetve, s igen nagy fenntartással sorolhatjuk a végső soron esetleg magyar eredetű személynév közé.); 1453: *Koloswary* (6), 1850: *Kolosvári*, 1978: *Kolozsvári* (3); 1453: *lugas* (fenntartással, vö. TESz. II, 799, a *lúg* 'Lauge' származékának is tekinthető, azaz a fahamu árusítóját is nevezhették így), 1750: *Lugofsi*, 1978: *?Lugojean* (1), (Az utóbbi esetben is erős fenntartással kell lennünk. Maga *Lugos* település is — rom. *Lugoj* — jókora földrajzi távolságra van Kolozsvártól, noha az itteni magyarság a török csapatok elől az 1500-as és az 1600-as évek zaklatásai során részben Belső-Erdélybe menekült.); 1453: *Moldvay*, 1750: *Moldvai* (1), de emellett előfordul ekkor a *Moldován* (1) is, 1978: *Moldvai* 2-szer, nem ábécé-rendben, közben 165-ször *Moldovan*, 6-szor *Moldoveanu* és 1-szer *Moldovean* (E nevek a Moldvai Fejedelemség és Belső-Erdély közötti népességcserére utalnak, s igen kis mértékben következtethetünk a *Moldovan* névből viselője etnikumára. Egyik neves filmrendezőnk Budapesten *Moldován Domokos*, családja szintén a Mezőségről származik. A *Moldovean* és a *Moldoveanu* egyértelműleg román névtípusok.); 1453: *Somogy*, 1750: *Somodi* (2), 1978: *Somodi* (4), *Somogyi* (1); 1453: *Zegedy*, 1750: *Szegedi*, 1978: *Szegedi* (2), *Segedi* (1), (Az utóbbi német helyesírású: *Segedi*, keresztnév: *Werner*.); 1453: *Zenkeraly*, 1750: *Sz. Királyi* ~ *Szent Királyi*, 1978: *Sincraian* (1), *Szentkirályi* (1), (Az utóbbi két név közös eredetű, a név alapján azonban semmiképpen sem következtethetünk viselője őseinek etnikumára, hiszen a *Sincraian* kítőnőn beleilleszkedik a román nyelv rendszerébe.); 1453: *Zylagy*, 1750: *Szilágyi* (19), *Szilágyi* (1), *Szilágyi Junior*, *Szilagi*, 1978: *Silaghi* (9), *Szilágy* (1), *Szilágyi* (41), (A közeli *Szilágyság* jelenléte így is tettenérhető a vezetéknevekben. A *Szilágy* nevet magam a *Szil* 'Ulme' + *ügy* ~ *ügy* 'Fluß' szavunk Árpád-kor elején történt összeolvadásának tartom, akárcsak *Somogy* < **Somigy/-ügy* tájegységjelölő nevünket, noha az *ágy* 'Bett' utótag korábbi magyarázata is igen meggyőző. Az utótag önálló szóként való kihalását, az *igy* eltűnését követőleg magánhangzó-illeszkedés történhetett. Vö. FUE 1986. 231–235.); 1453: *Zwchaky*, 1750: *Szucsági*, 1978: *Suciachi* (Az utóbbi adat idesorolása etimológiailag meglehetősen biztos, a névalak azonban szinte-szinte a felismerhetetlenségig tökéletes beilleszkedés érzetét kelti a román anyanyelvűekben.); 1453: *Thorday*, 1750: *Tordai*, 1978: *Tordai* (5); 1453: *de Wasarhely*, 1750: *Vásárhelyi* (4), *Vásárhelyi* (1), 1978: *Vásárhelyi* (2); 1453: *Wyncze* (nem helynévi eredetű),

1750: *Vinczi* (helynévi eredetű is lehet), 1978: *Vinczi*, (*Vinți*), *Vinzi* (a középső román névalakban a szóvégi *-i* jésülést jelöl, a következő csoportba sorolandó).

4. A keresztnevekből alakult vezetéknévek csoportját úgy alakítottam ki, hogy az *-i* apanévképzős vagy a pusztá keresztnévi alakokat nem különítettem el. E módszer mellett és ellen érvek egész sora hozható fel.

1453: *Bartha*, 1750: *Barta* ~ *Bartha*, 1978: *Barta* (7), *Bartha* (22); 1453: *Damiany* ~ *Damiani*, 1750: *Dimjén*, 1978: *Damian* (18), *Damian* (11), *Dimény* (1), *Dimeny* (1); 1453: *Dauid*, 1750: *Dávid*, 1978: *David* (31), *Dávid* (6); 1453: *Egidy*, 1750: *Egyed* vö. *Egyedfy*, 1978: *Egyed* (3), *Egyedi*; 1453: *Fabiani* ~ *Fabiany*, 1750: *Fabián* ~ *Fábián*, 1978: *Fabian* (6), *Fábián* (10); 1453: *Georgy*, 1750: *György* ~ *György*, 1978: *György* (7), (E névtípus régiségére és gyakoriságára utal, hogy *Györgyfalva* 'Gheorgheni' Kolozsvár közelében már 1333-ban *Villa Georgii* majd *Gyerfalva* néven jelentkezik. Régebbi román neve *Ghiurfalau*, vö. WAGNER (i. m. 224); 1453: *Isaak* (7), 1750: *Isak* (1), 1978: *Izsác* (1) (magyar *zs* és román *c* [=k] helyesírási sajátosságokat ötvöző névalak), *Izsák* (3), *Izsáki* (1); 1453: *Karoly* ~ *Karoli*, 1750: *Karoly*, 1978: *Károly* (1), *Károlyi* (3); 1453: *lajos*, 1750: *Lajos*, 1978: *Lajos* (1), *Lajosi* (1); 1453: *Marton*, 1750: *Marton* ~ *Márton*, 1978: *Marton* (1), *Márton* (16), *Mártonfi* (1), (Legnevesebb képviselője e névtípusnak Erdélyben *Márton Áron* gyulafehérvári római katolikus püspök (1896–1980), Csíkszék szülötte.); 1453: *Mathe* ~ *Mathye*, 1750: *Máté* ~ *Mathe*, 1978: *Máté* (5); 1453: *Mathasy*, 1750: *Mátyás*, 1978: *Mateas* (1), *Máthyás* (1), *Mátyás* (4); 1453: *Miclosy*, 1750: *Miklos*, 1978: *Miclăuș* (8), *Miklósi* (1), *Miklosi* (1), *Miklossy* (1), (Az utóbbi név teljes alakjában forrásunkban *Miklossy Gavril* formában jelentkezik. E mögött a neves festőművész, *Miklossy Gábor* személye rejlik, aki mindkét változatában használja keresztnevét. A magyarban a kései középkortól megfigyelhető ilyen jellegű kettős keresztnévhasználat, s nem ritka pl. a latinosított vagy a német, latin és magyar vezetéknév párhuzamos használata sem. Kolozsvár, Brassó és Beszterce német és magyar előkelőségei az 1600-as években különösen gyakran használnak párhuzamosan – tudatosan használok az egyidejű helyett – háromnyelvű neveket attól függően, melyik etnikai csoporthoz szólnak: mindenkinek latinul, külön-külön anyanyelvi fordításban adják meg még vezetéknévüket is.); 1453: *Thamasne*, 1750: *Tamás*, *Thamási*, 1978: *Tamás* (25), *Tamaș* (1), (az utóbbi esetben a teljes név *Tamaș János*, érdekes hibrid magyar-román helyesírással), *Tamási* (2), *Tamas* (21), *Tămășan* (2), *Tamașu* (1), (Az utóbbi három vezetéknévet igen nagy fenntartással és csupán közvetve sorolhatjuk ide, hiszen a keresztnevek alapján az esetek többségében az etnikai hovatartozás nem magyar; a *Tamás* és a *Tamási* esetében ilyen jellegű kétségem nincsen.); 1453: *wyncze*, 1750: *Vinczi* (fenntartással, igen valószínű a helynévi eredet, vö. *Alvinc*, *Felvinc*, ld. 1248: *Sanctus Vincentius*, *Vynch*, in: WAGNER i. m. 172. E vidéken Dél-Erdély magyarságával együtt etnikumunk erősen visszaszorulóban van. Alvincen a román-magyar arány 1930-ban 3541 : 307 volt, azóta az itteni reformátusok nyelvileg szinte teljes mértékben beolvadtak.), 1978: *Vince* (1), *Vincze* (19), *Vinczi* (1), *Vințe* (2). Az utolsó előtti adat helynévi eredetű is lehet, a *Vințe* pedig az *Elena* és a *Maricica* keresztnevek alapján is román névváltozat.

A pusztá keresztnévből alakult vezetéknévek BENKŐ LORÁND szerint (Un-garn-Jahrbuch München Bd. 14, 1986.) a délnyugati és a keleti magyar nyelvterületet,

az Őrség és az Órvidék (a mai Burgenland) magyarságát a Székelyfölddel kötik össze (az -i/-y csupán írásváltozat, a legtöbb esetben még vallási megoszlást sem tükröz).

5. A népnévből keletkezett vezetéknévünk csoportja Kolozsvárt is gyakori, s jól tükrözi azt, hogy milyen etnikumokkal állott közvetlen és intenzív kapcsolatban az erdélyi magyarság.

1453: *Horwath*, 1750: *Horvát* (4), *Horváth* (1), 1978: *Horvat* (1), *Horvát* (3), *Horvath* (2), *Horváth* (46), *Horváthy* (2), *Horváti* (2), (A Horváth név a régiségben nem csupán a *horvát* nyelvű etnikumot, hanem bizonyos katonai szolgálatot teljesítő magyar legénységet is jelöl, így az 1. csoportba is besorolható.); 1453: *Magyary* (15), 1750: *Magyari* (4), 1978: *Magyar* (1), *Magyari* (9), (E névtípus gyakorisága az 1400-as években Kolozsvárt összefügghet azzal a ténnyel, hogy a város fele-fele arányban ekkor még magyar és szász volt. E személynévtípus valószínűleg alapja a *Magyar utca* alias *Longa platea*, később *Kossuth Lajos*, majd *Lenin utca* eredeti nevének a XV. századtól szinte-szinte korunkig. Vö. *magar wecha*, *Magyar woza extra Muros*, ld. SZABÓ K. i. m. 541, 744.); 1453: *Olah* (2), *Olaho*, *Olaws*, *Olaus*, 1750: *Oláh*, 1978: *Olah* (1), *Oláh* (1), (A románok korábbi népneve etimológiai szótárunkban az *olasz* címszó alatt szerepel, s azzal mutat eredet szempontjából is rokonságot, ld. TESz. II, 1073. Korai megléte a román etnikum folyamatos ittlétére vall.); 1453: *Zaaz* (8), 1750: *Szász* (15), *Szasz* ~ *Száß* (3), 1978: *Sas* (5), (Fenntartással, hiszen lehet a magyar *Sas* 'Adler' és a román helyesírás szerinti *szász* 'Sachse' is.), *Sasu* (8), (Ez is kialakulhat a *sas* 'Adler' román -u képzővel ellátott változatából, tehát fenntartással sorolom ide.); *Szász* (33), (E nevünk gyakorisága Belső-Erdély eredetileg németajkú lakosságának a magyarságba történt nagyfokú beolvadásának egyik bizonyítéka. Kolozsvárt ez a magyarsággal való szász azonosulás azért is történhetett könnyebben, mivel Erdély egykori fővárosának németajkú polgársága – a többi szász várossal ellentétben – nem lutheránussá, hanem reformátussá, majd részint unitáriussá vált, éppen a *szász* Heltai Gáspár alias Kasparus von Heltau magyar könyvnyomtató és prédikátori tevékenysége révén is.); 1453: *Zekel* (8), 1750: *Székely* (12), *Szekely* (6), *Székelly* (5), 1978: *Székely* (82), *Sechel* (1), *Secui* (1), (Az utóbbi két vezetéknév a keresztnév alapján is – *Ioan*, *Leontin Pascu* – a Székelyföldről elszármazott román eredetű családokra is utalhat, pl. *Szentegyházassoláhfalu* 'Vlahița' 1406: *Olahfalu*, vö. WAGNER i. m. 304. Az itteni románság jórészt elszékelyesedett. Az említett faluban 1930-ban 2577-en beszélnek magyarul, s 13 román nemzetiségűt írnak ekkor össze.); 1453: *Thathar* (2), 1750: *Tatár*, 1978: *Tatár* (7), *Tatar* (10), *Tataru* (7), (Az utóbbi két névalak egyértelműen román. Ide csupán azért vettem fel őket, mert a román *tatar* jelentése ugyanaz, mint a magyar *tatár* 'Tatare' szóé, így a hangalakbeli és a szemantikai folytonosság magyar-román viszonylatban megvan. A tatárok még az 1700-as években is többször fenyegették Erdélyt, a Moldvai és a Havaseli Fejedelemségek lakossága pedig még hosszabb ideig megszenvedte uralmukat, de mint a nevek is bizonyítják, ez az etnikum is hagyott maga után névanyagunkban emléket.); 1453: *Thoth* (31), 1750: *Tot* (3), *Tót*, *Tóth* (2), *Tót alias Kis*, 1978: *Tot* (3), (Fenntartással, hiszen itt a német eredet is számbajöhet.); *Tóth* (56), *Toth* (1), *Tóthpál* (2), *Totpal* (1), (E névtípus gyakorisága arra is utalhat, hogy Erdélyben a honfoglalás korában jelentős, a későbbiekben részben elmagyarosodott nyugati szláv lakossága volt. Erre utalnak a magyarban olyan helynevek is, mint *Toplica*, *Kolibica*, *Besz-*

terce), s pl. *Bälgrad*. Gyulafehérvár régi román neve. E kérdéskör alapos föl kutatása igen elhanyagolt, de egyben igen izgalmas névtani feladat.); 1453: *Twrek* (2), *Twreck*, 1750: *Török* (2), *Torok Kovács*, 1978: *Török* (35), (E névnek vannak román szemantikai megfelelői manapság Kolozsvárt, a *Turc* [4] és a *Turcu* [18]. Ezek szemantikailag biztosítják a folytonosságot magyar és román viszonylatban is, s végső soron a közös kelet-közép-európai történelmi múltban gyökeredzik a vezetéknevek eredete. Az esetek legnagyobb részében azonban ebből semmiféle etnikai eredetre való következtetést nem vonhatunk le, jóval inkább egy-egy hatalmi érdektérületről jövő személyt jelöltek a *Török*, illetőleg a *Turcu* névvel, vö. a karjalai kereskedők *laukkuryssä* 'hátizsakosruszki' elnevezését a századforduló Finnországában, Nykusuomen Sanakirja III–IV, [1980.] 79).

6. A *-fi* apanévképzővel képzett kolozsvári vezetékneveink hatodfélszáz év távlatában nem olyan gyakoriak, mint a többi csoport. Noha a szakirodalom az *-i* birtokos viszonyt kifejező képzőnk és a *-fi* apanévképző között éles különbséget tesz, magam itt a funkcionális szempontot, azaz a jelentésbeli szerepet helyezem előtérbe, így az *-i/-y/* és a *-fi/-ffy/* ilyen szemszögből hasonlóképpen viselkedik. Meglehetős önkényességgel ezért az *-i* és a *-fi* végű személynévhez kapcsolódó adataimat összevonom.

1453: *Egyedy* (1), 1750: *Egyedfy* (1), 1978: *Egyedi* (!); 1453: *Gergfy*, *Gorgfy*, 1750: *Györffi* (3), 1978: *Györffy* (1), *Györfi* (8), (Mivel korai adatainkban az első szótag magánhangzója a palatális és a veláris között ingadozik, az eredeti személynév pedig *-rg* végződésű (*Gerg-*, *Gorg-*), a későbbi adatokat csak erős fenntartással kapcsolhatjuk etimológiailag ezekkel össze.); 1453: *Istwan fy* (2), 1750: *Istvánfi* (1), 1978: —.

Itt jegyzem meg, hogy az ismert kolozsvári politikus és természetbúvár a 1978: *Péterfi* (7) család németből történt névmagyarítással jutott mai vezetéknevéhez. A gyakori és ismert nevek e csoportjából hiányolhatjuk a *Bánffy*-akat. E család tagjai azonban 1453-ban még nem voltak Erdélyben, így e név sem jelentkezik Kolozsvárt. 1750-ben azonban már bárói rangban jelen van a család Erdély egykori fővárosában, s 1978-ban is két *Bánffy*-t is említ forrásunk. A *-fi* apanévképzős neveink így nem túl régiek és megterheltségük is viszonylag csekély Kolozsvárt.

7. Becenévi eredetű vezetékneveink száma a névfolytonosságot tekintve csekély. Teljes bizonyossággal a *Jankó*-t sorolom ide, 1453: *Janko*, 1750: *Jankó* 1978: ? *Iancau* (2), *Ianco* (2). Az utóbbi két adat ugyan teljes kiejtés szerinti román helyesírással említi e nevet, *Ianco Iolanda* és *Ianco Tibor* (különösen az utóbbi) a keresztnév alapján inkább magyarok (a *Tibor* román megfelelője *Tiberiu*). A becenévi eredetű vezetéknevek gyakorisága különösen nagy Csík, Gyergyó és Háromszék területén (TAKÁCS É., Csík-, Gyergyó- és Kászsószék személynévei a XVII. században. In: Nyelvészeti Tanulmányok. Bukarest, 1983. 110–111). Olyan névadásbeli jellegzetesség ez, mely a keleti és a nyugati peremvidék magyarságát köti össze, s jóval inkább jellemző a Székelyföld és Burgenland magyarságának nyelvére, mint a történeti és a jelenkori kolozsvári névanyagra (ld. BENKŐ–SZABÓ T. Ungarn-Jahrbuch. München Bd. 14, [1986.]).

SZABÓ T. ADÁM